

УДК 323.15(=163.41):342.725(497.115)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6532020.7>

Прегледни рад

*Вељко Самарџић**

Висока струковна школа за предузетништво

ЈЕЗИЧКЕ БАРИЈЕРЕ У ЕКОНОМСКОМ РАЗВОЈУ СРПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Сажетак

Привредна активност на простору Косова и Метохије је недовољног обима у условима слабих институција и непостојања владавине права, а велики друштвени јаз представља огромну препреку у превазилажењу тензија у српско-албанским економским односима. Економска неразвијеност српске заједнице на КиМ и њена одвојеност од шире локалне заједнице резултат је бројних фактора. У овом раду посебно је анализиран утицај језичког питања и комуникација на економски положај српске заједнице и то из два различита аспекта. Прво, на економски положај српске заједнице директно утиче масовно непримењивање, иначе напредне легислативе привремених институција на КиМ о правима на употребу српског као равноправног службеног језика. Такође, не треба заборавити ни аспект опште комуникације унутар косовског друштва у коме непознавање језика представља баријеру која интензивно утиче на остваривање социјалних и привредних веза. Суштина и значај разматрања ове теме јесте у

* veljko.samardzic@vssp.edu.rs

олакшавању свакодневног живота мањине, као и економски развој и нормализација односа која је могућа кроз промену језичких политика са обе стране. Тренутно не постоје записи нити радови на ову тему. Истраживањем релевантног узорка на том простору и методом анализе долази се до јасних закључака који омогућавају да се отклоне сумње да дубока подељеност српско-албанских односа неће моћи бити превазиђена уколико не дође до међусобног уважавања језичких права са једне и подстицајем учења језика окружења, са друге стране. Парадоксална ситуација у коме већинско албанско становништво значајније говори српски језик (уз јасно доказану тенденцију погоршања стања услед генерацијских смена), за разлику од српске заједнице која готово да не говори албански језик, има своје импликације на општи ниво интеграција, а посебно на привредну размену у косовском друштву. Сви уочени параметри говоре да је неопходан другачији приступ у превазилажењу овог изазова.

Кључне речи: српска заједница, вишејезичност, економски развој, комуникација

У КАКВОЈ СУ ВЕЗИ ПОЗНАВАЊЕ ЈЕЗИКА И ЕКОНОМСКИ ПОЛОЖАЈ КОСОВСКИХ СРБА?

Стање привреде на Косову и Метохији је критично у подручјима у којим већину становништва чине Срби. Индустрија је у огромним проблемима који нису решиви новим економским приступом попут прилагођавања тржишним условима и новим захтевима купаца или једноставном финансијском инјекцијом и капиталним инвестирањем. Јасно је да су многа отворена питања и антагонизми између Албанаца и Срба толико оптеретили могуће решење за некадашње привредне гиганте попут конгломерата „Трепча“, да се њихово економско оживљавање у кратком и средњем року не може очекивати. Очигледно је да се побољшање ситуације не може

тражити у улагањима у велике индустријске капацитете, већина економиста потражиће (бар привремено) решење у развоју малих и средњих предузећа.

Шта су изазови за примену овог програма опоравка? Иако Република Србија нема важећу стратегију економског развоја, раније стратегије о дугорочном економском развоју и одрживом повратку увиђају значај развоја малих бизниса у побољшању услова живота у српским заједницама (Стратегија Владе Србије, СДЕРСЗКиМ 2007, СООПКиМ 2010). Оно што, међутим ове стратегије не обрађују су локална тржишта.

По својој суштини мали (најчешће породични) бизниси су економски рањиви, али су такође њихове предности флексибилност и иновација, који су као по правилу окренути локалном тржишту. То се пре свега односи на пољопривредне произвођаче. Уколико се има у виду да међу српском заједницом скоро да нема укрупњених поседа, јасно је да су локална тржишта природно наметнута.

Постоје иницијативе да се, као вид помоћи, обезбеди да предузетници из српске заједнице своје производе и услуге продају (путем откупа) на територији централне Србије. Таквих примера има у производњи кромпира (Косовско Поморавље) или јагода (мале заједнице у Метохији), али је уочљиво да се у корену тих пословних односа не налази само економска рачуница, већ и подршка државе. Трошкови транспорта и компликована процедура приликом процеса извоза оптерећују овај начин пословања. Посебно је уочљиво да је релативно развијено винарство у околини Ораховца, коју поред виногорја и погона за израду вина манастира Високи Дечани, чини и неколико успешних локалних породичних фирми. Наиме, доступност тржишту централне Србије у пуном капацитету је неопходно како би се остваривао приход којим би могао овај мали бизнис да оствари свој пун потенцијал. Нерешени односи, непостојање прецизних процедура за ову акцизну робу условљавају да се квалитетна вина са Косова и Метохије не испоручују у локалне маркете у ширем делу Србије. Могу се пронаћи тек у неким локалним малопродајним објектима, и то у малим количинама. Свакако да би снажан замајац подстицању предузетништва била ситуација у којој

би се производи косовских Срба континуирано налазили у рафовима великих продајних ланаца у централној Србији, попут, на пример *Delhaize*-ових објеката.

По својој суштини свако субвенционисање и социјална подршка су ограниченог временског карактера, што додатно говори о потреби за проналажењем трајних и економско одрживих решења.

Тако долазимо до неминовности да је локално тржиште Косова и Метохије, природно место за пласирање производа и услуга тамошње српске заједнице. Ради се о тржишту са бројним ограничењима када су у питању производи и услуге које се могу пласирати. Висок степен корупције у јавној потрошњи привремених институција које врше де факто власт, изражена колизија према српској заједници, економска супериорност локалних албанских произвођача и власника трговинских ланаца представљају препреке са којима се српски предузетници сусрећу на овом тржишту. И поред константних кампања о бојкоту српских производа, а што је кулминирало увођењем санкција (увозним таксама у износу од 100%) на робу из централне Србије, потрошачке навике становништва нису потпуно промењене. Медији су само распирили мржњу и овим мерама је постигнуто пребацивање политике у свакодневни живот. Тиме се само продубљује јаз у односима ове две етничке групе и ствара атмосфера неповерења. Ово међутим не утиче на економске односе локалних Срба и Албанаца, јер у овим економским (не)приликама косовски Срби немају никакав утицај. Они готово по правилу нису ни представници, ни заступници фирми из централне Србије, не организују превоз ни дистрибуцију, па их у овом односу можемо посматрати искључиво као потрошаче.

Уочљиво је, међутим, да у рафовима косовских маркета у власништву Албанаца нема ниједног производа који производе косовски Срби. Потребна је посебна анализа да ли је то резултат односа према предузетницима из српске заједнице на КиМ, или је у питању и чињеница да су производи који би испунили услове продајних ланаца – ретки (количина, продајни услови, дистрибуција).

Непознавање албанског језика један је од фактора који би могао да утиче на будућу сарадњу. Ускраћени за могућност комуникације у друштву у коме све више младих не зна српски језик, косовски Срби тек спорадично нуде своје, пре свега пољопривредне производе на пијацама већинских албанских градова на КиМ. Приликом запошљавања у привременим институцијама проблем непознавања оба службена језика постаје још уочљивије, и неретко је штуро и неприхватљиво оправдање за непоштовање Закона о цивилним службеницима, који прописује да најмање 10% запослених у цивилној администрацији морају бити припадници невећинске заједнице.

Језичка баријера не утиче само на могућности, већ и на ефикасност економских делатности косовских Срба. Кршење Закона о језицима доводи да се, илустрације ради, јавни позиви за достављање понуда за разне послове објављују само на албанском језику. Рокови се због неефикасности изазване непознавањем језика пропуштају, а српским привредницима је слаба утеха што евентуалне санкције за службенике који крше закон (мада се то до сада у пракси није ни десило) не би довеле до понављања поступка јавне набавке. Иста је ситуација и са комуникацијом са пореским органима или пословним банкама.

Ова, прилично песимистичка анализа, доводи до питања које су језичке политике неопходне дубоко подељеном друштву какво је косовско? Једно од решења јесте да би морало да се почне од замене наратива који на КиМ владају у обе етничке (и језичке) заједнице. Уколико препознамо чињеницу да је немогуће развити економију мањинске заједнице само уз помоћ социјалне помоћи која је данас пресудна, јер омогућава егзистенцију, промениће се и однос према учењу језика у циљу бољег пословног положаја припадника те заједнице.

Са друге стране, језичке политике косовских политичких елита, доживљавају језичка права косовских Срба искључиво као доказ демократичности друштва намењеном бољем међународном имиџу и „нужном злу“. Младим Албанцима јавне политике не шаљу поруку да је српски језик, језик којим говори, или га у приличној мери разуме готово 20 милиона становника у окружењу, уколико обухватимо читав простор бивше Југославије.

Овај наратив види се код пословних људи са обе стране, али без систематског односа нема већих помака. Јасно је да, без обзира да ли ће питање језичких слобода бити тема Бриселског споразума или не, косовском друштву треба нови политички и обострано прихваћен наратив. Зато треба разликовати питање језичких права, неопходних за очување националног идентитета Срба на КиМ, од промовисања и рада на нормализацији односа кроз аспект комуникације на КиМ.

Као и већина других отворених питања око КиМ, и питање језика није имуно на емотивне реакције у људима обе заједнице. То међутим не сме замаглити чињеницу да је један од основних елемената (посебно локалних) тржишта – језик. Развијати економију заједнице без локалног тржишта је, најблаже речено, тешко и на дуги рок неодрживо.

У намери да доведемо у корелацију језичке баријере и економски положај српске заједнице на КиМ потребно је у најкраћем сагледати структуру постојеће привреде у областима које претежно насељава српско становништво. У документу који је 2014. године објавила Канцеларија за КиМ „Студија привредног развоја неалбанских заједница на простору АП Косово и Метохија“ говори о стању привреде, пре свега у местима где живе косовски Срби. Око 120.000 Срба на територији КиМ живи у више географски, климатски и привредно различитих простора. Не постоје пописни подаци о њиховом броју и демографској структури као ни егзактни подаци о постојећој структури привреде због непостојања јединственог регистра па се и у овом случају оперише са проценама (Канцеларија за КиМ, 2014).

Привреда на целој територији КиМ, а посебно у срединама са неалбанском већином налази се у лошем стању или је потпуно уништена. Она је у најбољим годинама свог постојања у периоду 1983–1987, била највише индустријализована на северу, док су делови у којима сада преовлађује српско становништво јужно од Ибра, пољопривредно оријентисан. Изузетак представља општина Штрпце, у којој је основа развоја била туризам. У наставку следи детаљни преглед стања у индустрији, пољопривреди, туризму као и увид у предузетништво на овом простору.

Индустрија

На северу, услед географске повезаности са централном Србијом и због чињенице да на овом подручју није било узурпације предузећа као у деловима јужно од реке Ибар функционишу предузећа која могу бити носиоци привредног развоја. Иако су данас у великим проблемима и са неизвесном привредном будућношћу предузећа на северу представљају могуће носиоце развоја у наредном периоду.

Највећи и најзначајнији је свакако конгломерат РХМК „Трепча“ чији потенцијали представљају најзначајнију развојну могућност. Ово предузеће чији је део погона на северу КиМ, а руда за експлоатацију јужно од Ибра додатно оптерећује нерешен статус који одбија инвеститоре и честа је тема политичких несугласица званичног Београда и Приштине.

У Звечану се налази Ливница олова и цинка „Трепча“, која тренутно ради са свега 5% расположивих капацитета, што додатно отежава економску ситуацију целе општине. Говори се све више о приватизацији као једном од могућих решења за статус Тречке. Тренутни договор јесте везано за саму структуру власништва јесте да 80% припада Влади Косова, а 20% радницима. Међутим, још увек до краја није решен статус и због своје комплексности у односима са Београдом и с обзиром да представља један од спорних ствари у разрешавању питања односа Београд-Приштина у међународним преговорима, тешко да се може говорити о привлачењу било ког страног инвеститора који би желео да уложи у овај конгломерат.

Хидроелектрана Газиводе је лоцирана у Зубином Поток у и изграђена је са два агрегата снаге по 17 MW и прикључена је на електроенергетску мрежу преко далековода 110 kV у ТС 110/35 kV Валач код Звечана. ХЕ је високо аутоматизована са могућношћу даљинског управљања. Као и код других великих предузећа будући развој захтева проналажење политичког решења које би омогућило нова улагања и инвестиције.

Металска индустрија, доминантно лоцирана на северу, данас је у тешком положају. Повремено покретање производње или минимални рад одликује ову некада прилично развијену индустрију. Природно је очекивати да се постојећа предузећа

могу ревитализовати тек након решавања проблема који оптерећују пословање привредних гиганата. Ипак металска предузећа која повремено покрећу производњу су: Лола доо, фабрика отковака, Лепосавић; Прва петолетка зглобни лежајеви доо, Лепосавић; Лола алати доо, Зубин Поток; Лола фабрика делова и компоненти доо, Штрпце; Фабрика вијака Градац, Олес Ужице, Зубин Поток.

На територији КиМ дрветом су богати Ибарски Колашин на северу и Штрпце на југу. Дрвно прерађивачка индустрија има своје традиционално утемељење у овим крајевима. На северу АП Косова и Метохије шумама газдује шумско газдинство „Ибар“ који има две шумске управе у Лепосавићу и Зубином Поток. У Штрпцу делује секција ЈП „Србија Шуме“ али је њихов рад ограничен.

Пољопривреда

Привремене институције најавиле су за 2013. годину попис пољопривредних газдинстава, али се он није одржао. Ово је разлог што су данас непознати и најосновнији подаци неопходни за дубљу анализу пољопривреде у српским срединама. Ипак за разумевање потенцијала могу послужити следећи подаци којима располаже Канцеларија за КиМ.

Већински српске средине на КиМ поседују природне потенцијале за развој сточарства у рејонима Лепосавић, Зубин Поток, Штрпце, Ново Брдо.

Виноградарски рејон обухвата територију општине Ораховац (Велика Хоча и горњи део Ораховца). Најзначајнији произвођач је Дечанска виница са око 100.000 литара вина. Због недефинисаних економских односа и проблема у свакодневном функционисању производња ове древне винарије се рачуноводствено води као „приход манастира“ какав је нпр. производња свећа. Ово онемогућава да се квалитетно вино са добром ценом продаје у већем обиму.

Осим „Дечанске винице“ у селу Велика Хоча, присутне су и породичне производње попут Петровић, Ђуричић, Антић, Накаламић, Бркић чија се годишња производња креће од 10.000 до 30.000 литара годишње.

Ратарско-повртарски рејон обухвата Грачаницу, Косовско Поморавље (територије новоформираних општине Клокот, Партеш и Ранилуг). Ратарство је захваљујући повољним географским одликама заступљено на подручју Косовског округа, док повољни услови за развој повртарства постоје на подручју Косовског Поморавља.

Воћарски рејон обухвата Штрпце, Зубин Поток и Лепосавић.

Пољопривредну производњу прати и недовољно развијена инфраструктура за складиштење и прераду попут хладњача, месара, сушара, млекара и млинова.

Туризам

Стање у туризму карактерише већи број малих приватних предузећа која се баве овом делатношћу. Угоститељство је због мање потребних инвестиција развијеније и може се рећи да су породични објекти ресторанског типа добро покривени у односу на број становника.

Смештајни капацитети постоје и најчешће се ради о малим и некатегоризованим објектима са основном хотелијерском понудом (преноћиште и исхрана). Ови објекти губе тржишну утакмицу са развијеном хотелском понудом у власништву Албанаца, па своје тржиште траже у јефтином смештају са ванпансионском понудом.

Највећи потенцијал је планина Шара у којој доминира мали приватни смештај, јер бивши велики објекти не раде или су девастирани. Недовољна средства за одржавање ски жичара проузрокују честа кварења па се угрожава и постојећи дневни долазак скијаша. И у овом сегменту привреде се више може говорити о потенцијалима него о постојећој инфраструктури чему ће у наставку бити посвећена посебна пажња.

Предузетници

Приватни породични бизниси су најчешћи облик предузетништва. Они по правилу представљају мале породичне фирме које најчешће послују у области трговине

и угоститељства. Занатске радње су ретке и најчешће су допунски извор прихода њиховим власницима.

Број и структура српских предузетника на АП Косово и Метохија нису познати. И овде је разлог непостојање јединственог регистра али и често постојање ових бизниса без икакве регистрације. Такође, непознат је и број запослених у предузетничким радњама због непријављивања радника као учестале праксе.

Према подацима ОЕБС о регистрованим предузећима код Привремених органа самоуправе (тзв. Косовске институције) у већински српским деловима КиМ општина Звечан има 62 мала предузећа, Грачаница око 500, Штрпце има 167 приватних предузетника, Ранилуг 96, Партеш 38, Ново Брдо 100, Клокот 29, за Северну Митровицу, Зубин Поток, Лепосавић нема података (OSCE Mission in Kosovo, 2013). Јасно је да су ови подаци непотпуни, али могу дати ширу слику о економским условима у којима косовски Срби егзистирају.

Јасно је да је индустрија, а посебно тешка индустрија која је економски доминантно утицала на економске токове и запошљавала убедљиво највећи број људи, данас у великим проблемима, без могућности да привуче инвеститоре и често готово девасирана. Оне гране привреде у којима постоји већа активност заснована је на малим и средњим предузећима. То су пре свега пољопривредни произвођачи, туризам, занатство. То су управо оне привредне гране које су по свом карактеру окренуте локалним тржиштима. Брза, јефтина и ефикасна комуникација са потрошачима, успостављање пословних веза са партнерима, међународним и локалним извршним институцијама је компаративна предност за српске привреднике. Зато ће у наставку овог рада бити приказано стање језичких права, али и посебна питања комуникација, које могу бити основ за нови приступ језичких политика на простору КиМ, посматраних кроз призму развоја привредне размене и бољих пословних веза међу тржишним чиниоцима.

ЈЕЗИЧКА ПРАВА У МЕЂУНАРОДНОМ ОКВИРУ

Међународна и регионална документа која гарантују људска права препознају језик као интегрални део права на слободу изражавања, афирмишу право особа које припадају невећинском становништву да користе свој језик слободно, без мешања или било ког другог вида дискриминације и охрабрују равноправну заступљеност заједница у јавним институцијама.

Најзначајнији међународни и регионални инструменти за очување језичких права су:

- Међународна повеља УН о грађанским и политичким правима (ЗРМПГП, 7/71)
- Декларација УН о правима особа које припадају националним или етничким, верским и језичким мањинама (УН резолуција бр. 47/135);
- документ ОЕБС-а са састанка у Копенхагену током Конференције о људској димензији ЦСЦЕ (документ из Копенхагена)
- препоруке ОЕБС-а из Осла у вези са језичким правима националних мањина и Објашњење (ОЕБС, препоруке из Осла, 1998);
- Оквирна конвенција Савета Европе о заштити националних мањина (Савет Европе, ОКНМ, 1995)
- Европска повеља о регионалним или мањинским језицима (Комитет министара Савета Европе, ЕПРМЈ, 1992).

Европска повеља о регионалним или мањинским језицима (ЕПРМЈ) захтева од држава да се постарају да управни органи користе регионалне или мањинске језике и захтева да службеници у контакту са јавношћу користе применљиве језике мањина. ЕПРМЈ дефинише мере како би се омогућила и подстакла употреба невећинских језика у скупштинским дебатама и објављивање званичних докумената на језицима невећинских заједница. Ове мере могу захтевати превод, тумачење и усвајање одговарајуће политике запошљавања и програме обука. Ова повеља експлицитно је уврштена у

законодавство привремених институција на Косову и Метохији (тзв. Устава Косова) и посебно Закон о језицима.

И поред напредних решења о праву на коришћење матерњег језика, његовог очувања и промоције бројни су примери непоштовања језичких права, пре свега Срба на КиМ.

О томе говоре сви релевантни извештаји међународних институција, под чијим је притиском основана Канцеларија повереника за језике, коме је дат мандат да утиче на смањивање широко распрострањене праксе кршења језичких права.

У анализама стања језичких права детектовани су узроци непоштовања усвојеног Закона о језицима. У свом годишњем извештају о стању људских права у свету, Биро за демократију, људска права и рад при Државном секретаријату Сједињених Америчких Држава прихвата оцену Повереника за језике на Косову да је основни узрок непоштовања језичких права непостојање политичке воље (Биро за демократију, људска права и рад, Извештаји о стању људских права у свету за 2017). Од осталих узрока уочљиви су:

- Недовољни капацитети службеника администрације (непознавање оба службена језика)
- Велика продукција докумената
- Недовољна сензибилизација друштва на језичка права других етничких заједница

Годишњи извештаји о напретку Европске комисије (ЕС, 29.5.2019 SWD(2019)) редовно се баве стањем језичких права и потребе да се учини значајнији искорак у развоју језичких политика.

ПЕРЦЕПЦИЈА ПРИПАДНИКА СРПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ О СТАЊУ ЈЕЗИЧКИХ ПРАВА

У истраживању које је израдила Међународна организација за миграције (International organization for migration, 2017) које се бави комуникацијама на КиМ истиче се јасно незадовољство стањем језичке равноправности српског језика

у институцијама. Општи је утисак да је право косовских Срба да услуге јавне администрације у привременим институцијама добијају на матерњем језику угрожено.

Постоји међутим извесна разлика у перцепцији припадника српске заједнице по питању остваривања овог права у односу на њихову локацију и социјално географске околности којима су изложени. Уочљиво је дакле да постоји велика разлика у условима живота унутар саме српске заједнице у зависности у којим деловима КиМ живе.

За потребе истраживања и разумевања разлика у перцепцијама остваривања својих језичких права међу косовским Србима извршена је подела у три посебно испитиване групе.

Српска заједница на северу КиМ

Географска одредница ове групе су општине северно од реке Ибар. Чине га општине Лепосавић, северни део Косовске Митровице (општина Северна Митровица по систему привремене администрације на КиМ), Звечан и Зубин поток.

Политичко безбедносна ситуација у овом подручју детерминисана је етничким залеђем централног дела Републике Србије, већим утицајем институција Р. Србије и убедљивом етничком већином грађана, припадника српске заједнице. У овим општинама локални Срби најмање комуницирају са припадницима албанске националности, без обзира да ли је реч о комуникацији са институцијама (што је чешће) или са грађанима.

Српска заједница у региону Гњилана

Ову подгрупу карактерише значајан број Срба настањен у сеоским подручјима и малим општинама формираним на основу „Свеобухватног предлога за решење статуса Косова специјалног изасланика УН Мартија Ахтисарија“ (Ахтисари М, 2007). То су новоформиране општине Клокот, Партеш-Пасјане, Ранилуд и Ново Брдо где, као и на северу КиМ и овај регион има убедљиву српску етничку већину. У општини

Каменица, где живи значајан број Срба, етничку већину чине Албанци.

Уочљиво је да у овом региону постоји највећи степен интеграције у косовско друштво, а самим тим и највећи степен комуникације са грађанима албанске националности.

Српска заједница у Метохији

У подручју Метохије Срби живе у малим сеоским подручјима од неколико стотина становника, највише у региону Пећи и Ораховцу. Претежно старо становништво суочава се са бројним проблемима, од безбедносних до економских. Мале заједнице метохијских Срба нису географски повезане, али је уочљиво да и поред тога што су окружени доминантно албанским становништвом нема значајне мултиетничке комуникације.

Испитивање има за циљ да покаже два аспекта језичких баријера. Прво, колико је непознавање језика баријера за комуникацију међу становништвом, и друго, да анализирајући непознавање језика оцени нови вид интеграција уколико уопште буду постојали услови за тако нешто. Дакле, језик може послужити и као средство за разумевање и узрока и последице.

Како и колико Срби и Албанци комуницирају?

Косовски Срби готово да не говоре албански језик. У поменутом истраживању Међународне организације за миграције (*International organisation for migration - IOM*) албански говори 5%, делимично га разуме њих 31%, а не говори 64% испитаних Срба. Треба напоменути да су испитаници самооцењивали своје познавање језика, које није истраживањем тестирано.

Албанци у знатно већем проценту говоре српски - 18% говори, 49% делимично разуме, док 31% не говори.

Уочљив је драстичан тренд погоршања стања код младих и то посебно код младих Албанаца од којих је 96% одговорило да не говори, а само 4% да делимично разуме српски језик.

Обе заједнице схватају значај познавања другог језика. Корист од познавања језика за свакодневни живот види 71,3% Срба, и нешто мањи број младих Срба (испитаници од 16 до 18 година) код којих је препознавање корисности познавања албанског језика мања (62%). Са друге стране српски би волело да зна 73% Албанаца, али и само 27% младих Албанаца. Ови подаци не охрабрују не само језичке перспективе у косовском друштву, већ и целокупну перспективу процеса интеграција.

Како онда уопште комуницирају две највеће етничке заједнице на КиМ? Парадоксално, језик комуникације међу заједницама на Косову је српски језик и поред чињенице да је он матерњи језик убедљиво мање етничке заједнице.

Слика 1: На ком језику Срби и Албанци комуницирају

Извор: Истраживање Међународне организације за миграције 2019

Када комуницирају, Срби и Албанци разговоре воде на српском језику (82% комуникација), на енглеском (9%), на албанском језику (7%) или изузетно на неком другом (2%). Ови подаци говоре да уколико Албанци не говоре српски или енглески комуникације између Срба и Албанаца готово да не постоји.

Тренд који је важио пре 1999. године да Албанци масовно знају српски, а Срби не знају албански се очигледно наставио с тим што се појављује могућност комуникације на енглеском језику код младих.

У региону Гњилана (Косовско поморавље) је и по овом питању стање значајно другачије. Око 55% испитаника који имају комуникацију са Албанцима говоре само српски језик, њих 14,8% комуницира и на албанском, а 22,2% комуникацију обавља на енглеском језику.

Колико онда Срби и Албанци комуницирају? За разумевање анализе у узорку албанске заједнице потребно је кренути од чињенице да је она неупоредиво бројнија од српске.

Срби се са људима којима је албански матерњи језик углавном срећу у институцијама и то најчешће у банци и пошти, јавним институцијама или због обављања посла (трговина, бизнис, радни однос), у саобраћају (аутобуске станице, паркинзи) и то опет на северу најмање, а Косовском поморављу највише.

Слика 2: Колико имате познаника међу Албанцима?

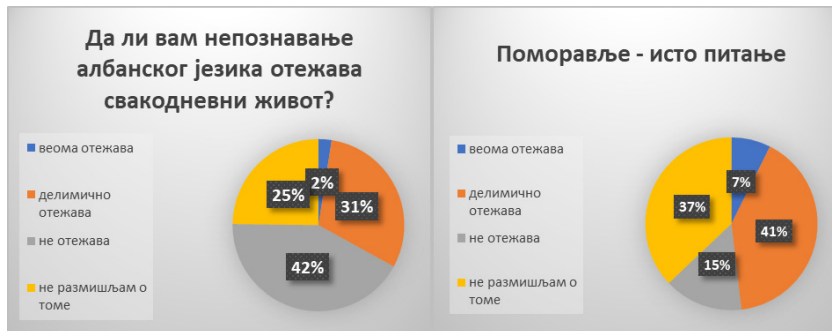
Извор: Истраживање Међународне организације за миграције 2019

Ако изузмемо ове поводе за комуникацију, можемо закључити да нема значајне обичне и свакодневне комуникације.

Зато је испитаницима из спрске заједнице постављено питање колико познаника имају међу Албанцима. Под појмом „познаник“ дефинисане су особе о којима испитаник зна бар три податка више од имена на пример презиме, брачни статус, занимање. Резултати су потврдили велику поделу између Срба и Албанца где је питање језика можда и најбољи индикатор. Наиме, 41% испитаних изјављује да нема ниједног пријатеља/познаника који говори албански језик.

Оно што можда изненађује су подаци о односу непознавања језика и перцепцијама испитаника по питању комуницирања. Следећи подаци говоре да језик јесте баријера за свакодневну, пре свега пословну комуникацију између Срба и Албанаца, али свакако то није једина препрека, што говори да је косовско друштво дубоко подељено и да су размимоилажења и поделе израженији и дубљи.

Слика 3: Да ли вам непознавање албанског језика отежава свакодневни живот?

Извор: Истраживање Међународне организације за миграције 2019

И у последњем графикону је видљиво да је највећа отвореност Срба према другим заједницама на КиМ остварена у региону Гњилана. Да би показали да отвореност заједнице у процесу интеграција на КиМ не смањује, већ парадоксално повећава проблем језичке комуникације послужићемо се следећим резултатима истраживања.

Наиме, испитаници су одговарали на питање колико непознавање језика утиче на њихов свакодневни живот. Податак да на нивоу укупне групе испитаника из српске заједнице трећина одговара да утиче неповољно (од тога само 2% „веома отежава“ и 31% „делимично отежава“) потврђује већ изнет став да непознавање језика окружења, иако велики није највећи проблем Србима на КиМ по њиховим изнетим перцепцијама. Оно што може да изненади је податак да када се у појединим регионима комуникација и отвореност повећавају (као у региону Гњилана у овом истраживању) истовремено почиње да расте и значај језичке баријере као проблема који испитаници осећају. То нам сликовито говори податак да проценат оних који детектују проблем језичке баријере расте, са 33% укупног броја испитаника (из све три подгрупе испитаних) на 48% у региону Гњилана.

Уочљиво је да су економске и језичке перспективе свакако повезане и имају узајамни утицај. Повећана интеграција међу људима, насупрот бројним ограничењима званичних политика, јасно показује да су језичке баријере изазов за косовско друштво. Без обзира да ли је гледали као индикатор или као узрок за (не) интеграцију, или посматрали њихове економске или друштвене последице, језичке баријере представљају суштинску препреку за развој рањивог и недовршеног косовског друштва.

ЗАКЉУЧАК

Косовско друштво, као хетерогено и дихотомо са наизглед непомирљивим различитостима између две највеће и етнички супротстављене групе Срба и Албанаца показује немоћ да изнедри јасно решење везано за спорна питања. Вишедценијски конфликт који је кулминирао оружаним сукобом 1999. године и данашњи дијаметрално супротстављени погледи на његову суштину, на овом простору стварају многобројна питања која утичу на свакодневни живот људи и политизују економске токове, неопходне за успостављање нормализације односа. Идеја језика као споне помирења, јесте главна водила у овом раду. Истраживање је спроведено како би одбацили класична идеолошка становишта и круто чуване одбрамбене механизме у превазилажењу нетрпељивости у постконфликтном подручју.

Опрезни оптимизам у разматрању друштвених перспектива српске заједнице треба тражити у новим језичким политикама заснованим на очувању језика као најважнијег елемента националног идентитета, инсистирању на поштовању остварених језичких права, али и новим односом према учењу албанског језика, као компаративне предности у наступу на овом, природном тржишту. Економски аспект и просперитет најбоље може одржати дубоко подељена друштва, уколико је интерес заједнице и свих видљив и јасан. Перспектива Западног Балкана и спољнополитичка одређеност за будући улазак у Европску унију се темељи на јасном аспекту економске стабилности и заједничких демократских вредности које би требало да буду темељ европског друштва. Према таквом принципу, економски напредак треба да буде приоритет и највећи интерес сваког појединца који би обезбедио будућност и перспективу суживота у овом друштву.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Државни секретаријат Сједињених Америчких Држава; Биро за демократију, људска права и рад, Извештаји о стању људских права у свету за 2017; https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/HRR_2017_-Srb.pdf
- Закон о ратификацији међународног пакта о грађанским и политичким правима (ЗРМПГП), *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71
- Комитет министара Савета Европе, Европска повеља о регионалним или мањинским језицима (ЕПРМЈ), 25. јун 1992. године
- Оквирна конвенција Савета Европе о заштити националних мањина, фебруар, 1995, <https://rm.coe.int/16800c10cf>
- Препоруке из Осла о праву националних мањина на употребу сопственог језика и објашњење, фебруар 1998, <https://www.osce.org/files/f/documents/9/5/67542.pdf>

- Свеобухватни предлог за решење статуса Косова специјалног изасланика УН Мартија Ахтисарија, 2007. <http://www.nspm.rs/pdf/dokumenti/iz-arhive-nspm-%E2%80%93-sveobuhvatan-predlog-za-resenje-statusa-kosova-ahtisarijev-plan-od-26.-marta-2007.pdf>
- Студија привредног развоја неалбанских заједница на простору АП Косово и Метохија“. 2014. Београд; Канцеларија за КиМ
- Стратегија дугорочног економског развоја српске заједнице на Косову и Метохији (СДЕРСЗКиМ). 2007. Влада Р. Србије, *Службени гласник РС*, бр. 21 од 21. фебруара 2007. <http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html>
- Стратегија одрживог опстанка и повратка на Косово и Метохију, (СООПКиМ) Влада Р. Србије 2010, *Службени гласник РС*, бр. 32 од 14. маја 2010. <http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html>
- Уједињене нације, Декларација о правима особа које припадају националним или етничким, верским и језичким мањинама 1992 (Резолуција бр. 47/135) https://chrisnetwork.org/wpcontent/uploads/2012/07/dekl.opr_.osobakojepripadaju1.pdf
- European Commission, Brussels, 216; Kosovo* 2019 Report <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>
- International organization for migration (IOM), Public opinion poll; december 2018 communication among members of serbian and albanian communities in kosovo „The issue of languages“ http://www.kosovo.iom.int/sites/default/files/SI%20Language%20Report_SRB.pdf
- OSCE Mission in Kosovo „Municipal Profiles 2013“

Veljko Samardžić*

Higher Vocational School for Entrepreneurship

**LANGUAGE IMPEDIMENTS TO ECONOMIC
DEVELOPMENT OF SERBIAN COMMUNITIES IN
KOSOVO AND METOHIJA**

Resume

Economic activity in Kosovo and Metohija remains inadequate due to the continuity of weak institutions and the absence of the rule of law. Moreover, the large socio-economic discrepancies in the region are a huge obstacle in overcoming tensions in Serbian-Albanian economic relations. The economic underdevelopment of the Serbian community in Kosovo and Metohija and its separation from the wider local community is the result of numerous factors. In this paper, the influence of the language barriers and communication on the economic position of the Serbian community is analyzed from two different aspects. First, the economic position of the Serbian community is directly inhibited by the fact that the advanced legislation of the temporary institutions in Kosovo and Metohija is widely not implemented; particularly on the question of the right to use Serbian as an official language. However, we should not forget the aspect of general communication within Kosovo society in which ignorance of the language is a barrier that intensively affects the realization of social and economic ties. This matter is paramount for ensuring everyday normalcy of life for Serbs as a minority, as well as for the economic development and normalization of relations for both sides. There are currently no records nor research papers on this topic. The research of the relevant sample in that area and the method of analysis leads to clear conclusions that clear any doubts on the impossibility of overcoming

* veljko.samardzic@vssp.edu.rs

Serbian-Albanian relational tensions without granting mutual respect for rights to linguistic freedom, on the one hand, and promoting linguistic diversity and the learning of colloquial languages, on the other. The paradoxical situation in which the majority Albanian population speaks Serbian more significantly (with clearly demonstrated dialectical shifts), whereas the Serb community, barely speaking Albanian, has general implications for the degree of cultural and political integration in the region, and especially for economic exchange within Kosovan society. All observed parameters point toward the need for a different approach in overcoming this challenge.

Keywords: Serbian community, multilingualism, economic development, communication*

* Овај рад је примљен 15. августа 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. августа 2020. године.